220. Hallfrede, Follingbo sn. Nu i Gotlands Fornsal

Pl. 76

Litteratur: F 57:2, W 3. O. V. Wennersten i Gotlands Allehanda 13.11.1924; Handl. 1924–25 (ang. fyndomständigheterna, ATA), 1934 (ang. förvärv till Gotlands Fornsal, ATA); O. v. Friesen, En runsten från Hallfreda i Follingbo (i Gotländskt arkiv 1934, s. 46 f.); A. Ruprecht, Die ausgehende Wikingerzeit im Lichte der Runeninschriften (Palaestra Bd 224, 1958), s. 165 (nr 197); G. Svahnström, Gutagård och Petershof (i Gotländskt arkiv 1960), s. 35; S. B. F. Jansson, Runinskrifter i Sverige (1963), s. 52 f., 2. uppl. (1977), s. 53.

Äldre avbildningar: A. Edle foto 1925 (ATA); M. Stenberger foto 1931 (ATA, återgivet i v. Friesen a. a.); I. Anderson o. E. Wessén foto 1954 (ATA).

Runstensfragment. Förvaras sedan 1933 i Gotlands Fornsal, inv.nr C 8161.

Den första notisen om G 220 avslutar en liten artikel om Hallfrede i Gotlands Allehanda den 13.11. 1924 av O. V. Wennersten: »Innan dessa rader avslutas må det tilläggas, att fru von Corswant lyckats rädda och bevara sista återstoden av en nog så intressant bildsten med runor, vilken någon gång på obekant sätt hamnat vid gården. För forskarna har den hittills varit okänd.» Det stycke som Wennersten sålunda anmäler nyfunnet är den större delen av de två som idag utgör hela fragmentet. Detta stycke hade påträffats »vid täckdikning i Vidangers numera torrlagda myr år 1920» (v. Friesen a. a. 1934). Platsen är belägen 1 km N om Hallfrede. Det mindre stycket tillvaratogs flera år senare, »1931 vid kanalgrävning». De tyvärr mycket knapphändiga uppgifterna om fyndförhållandena härrör ytterst från Cecilia von Corswant på Hallfrede, som drog försorg om bitarna och sedermera, 1933, skänkte dem till Gotlands Fornsal.

Grå kalksten. Höjd 65 cm, bredd 52 cm, tjocklek 14 cm. De två bitarna hade överraskande nog passning sinsemellan. Det mindre stycket har sekundär kanthuggning i rät vinkel och på platsen för **k**-runans (15) bistav en mindre urholkning för en ten eller skodd stolpe. Ristningen, som är välgjord och tydlig oaktat vittringsskador på ytan, består av två avbrutna runband samt smala, flätade ornamentslingor. Runornas höjd 7 cm.

Inskrift:

... **tkaiʀ : aʀ : to i : hulmka** - ... | ... **iþi** : - ...
5 10 15 20

»... (efter) Uddgair. Han dog i Holmgård ...»

Till läsningen: Runorna **a**, **o** och **t** har dubbelsidiga bistavar. Av runorna i den längre slingan (1–17) har några berörts av lätta skador (1 **t**, 7 **ʀ**, 9 **o**, 15 **k**) men alla runorna har bevarade karakteristika; i 15 **k** är toppen av huvudstaven borta liksom bistaven så när som på ansättningen invid huvudstaven. Ena bistaven i krysset på 11 **h** är grundare än den andra men fullt urskiljbar. Av r. 17 återstår bara nedersta delen av en huvudstav; textsammanhanget och det korta avståndet till föregående runa gör det klart att runan har varit **r**. I den andra runslingan är r. 18 en hel huvudstav utan spår av bistav, tvivelsutan **i**, r. 19 **þ** med relativt stor bistav. R. 20 är en i toppen och basen lätt skadad huvudstav, runan är med hänsyn till det efterföljande skiljetecknets placering snarast **i**. Efter skiljetecknet, i vilket endast övre punkten är bevarad, en huggen lodrät linje av två tredjedels huvudstavs höjd, utgående från övre ramlinjen; på grund av skadorna i fortsättningen kan det inte säkert avgöras om linjen är rest av en runa.

O. v. Friesen och E. Wessén redovisar samma läsning.

Runföljden 1–5 är resterna av den dödes namn, en sammansättning med efterleden *-gæiʀʀ*. Förleden, som har slutat på *t* eller *d* är sannolikt *Odd-*. *Oddgæiʀʀ* (fgutn. *Uddgair*) är mycket vanligt i både västnordiska och danska källor, sällsynt i svenska, äldst det hittills enda runbelägget **otkaiʀ** (U 1123, ack.)

på en sten i norra Uppland. O. v. Friesen har givit företräde åt det sällsynta *Vitgeirr*, känt i ett enstaka fvn. belägg. Han finner stöd för antagandet i namnet **uitkars** (U 258, gen.), som E. Wessén dock med hänsyn till stavningen (**r**) bedömer som *Vittkarl* (namnet på dennes son i samma inskrift, **kiʀbiarn** ack., stavas regelrätt med **ʀ**).

Holmgarðr, Holmgård, nordbornas namn på Novgorod, är runbelagt i sammanlagt tre inskrifter, de två andra på fastlandet, Sö 171, rest »efter Sigvid, sin fader. Han föll i Holmgård, skeppshövdingen, med sina sjökrigare», U 687, rest av »Sigrid efter Spjallbude, sin man. Han blev död i Holmgård i Olovs kyrka».

Både O. v. Friesen (a. a. 1934) och senare G. Svahnström (a. a. 1960) har fäst uppmärksamheten på Hallfrede-stenens »stora värde som en tidig bekräftelse på de livliga förbindelserna mellan Gotland och Novgorod», där man från något yngre källor vet, att gutarna hade sitt eget faktori.

Mönster och runformer i G 220 är desamma som i G 188 Mästerby k:a. Båda har tillkommit vid slutet av 1000-talet eller omkring sekelskiftet 1100 och kan vara samma ristares verk. I viss mån erinrar G 220 också om Sjonhemsstenarna G 134 och 135 men har av allt att döma inte haft samma fasta, konstnärliga komposition. Vissa detaljer i runornas utformning är också olika (inga punktavslutade bistavar i G 220). Men alla de tre sistnämnda har det gemensamt, att de är vikingatida minnesstenar efter män som dött i främmande land.

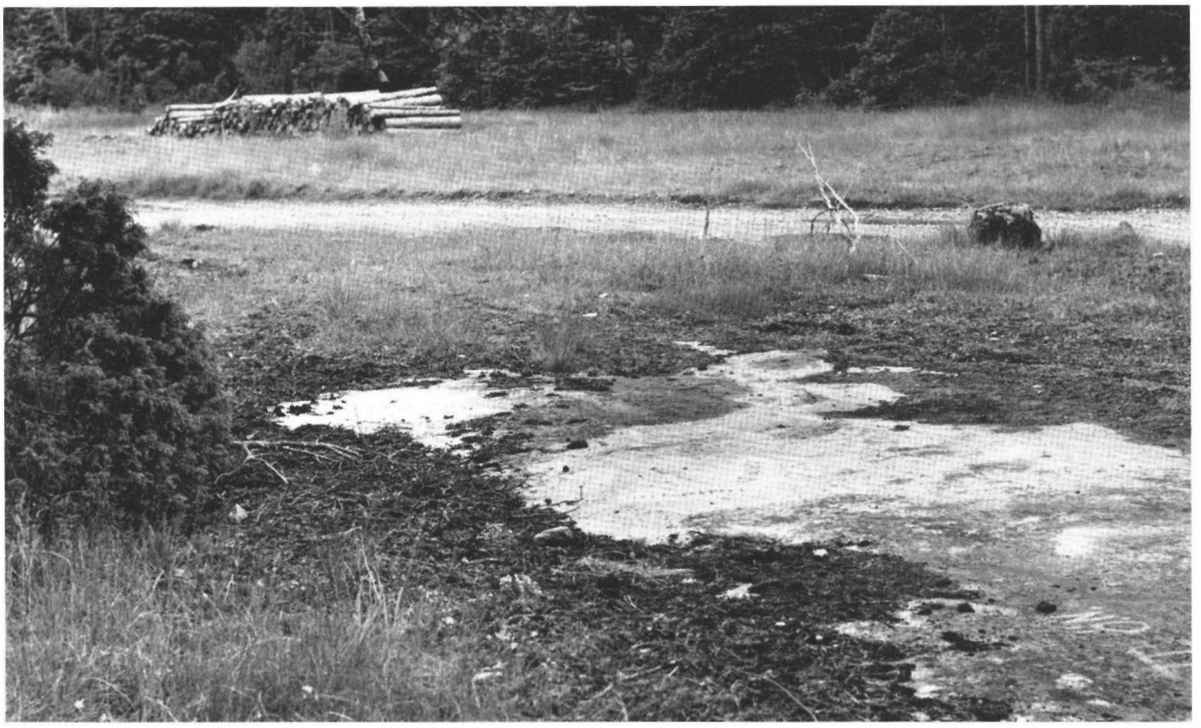

Fig. 109. Sentida runristning i en häll, Korsflis, Follingbo sn. Från NV. Foto S. Hallgren 1961.

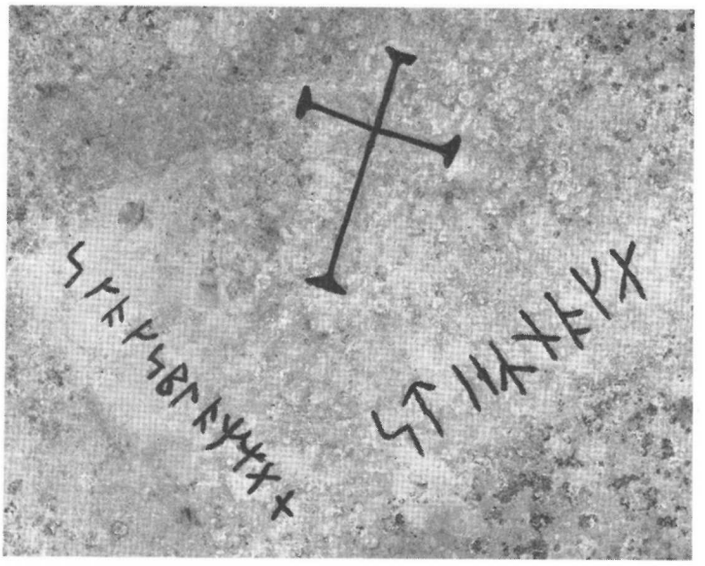

Fig. 110. Den sentida runristningen Korsflis, Follingbo sn. Foto S. Hallgren 1961 (S. B. F. Janssons imålning).

Follingbo sn

I fast häll 2,5 km V om Follingbo kyrka finns en sentida runristning, fig. 109, 110. Ristningen har givit platsen namnet Korsflis. Närmare bestämt ligger hällen i marknivå 7 m N om en skogsväg, som västerut från Klinte (Follingbo sn) mot Tjängdarve (Träkumla sn) förbinder landsvägarna Visby–Ljugarn och Visby–Hemse. Ristningen består av ett kors med tvärarmarna i N–S och nedanför korset två i rät vinkel ställda ord: **skoksblomman stiɐrnoka** »skogsblomman stjärnöga». Runföljdernas längd är 39 respektive 37 cm. O. v. Friesen, som besökte platsen 1924 och 1936, noterar (Anteckningar 1936, s. 21 f.; UUB) en sägen knuten till ristningen: »En gammal man (Hamrin) som bodde i närheten berättade sägnen om bruden som slagit ihjäl sig här då hennes häst halkade på den glatta klipphällen. Hon skall ha begrafts i en hög som en gång i tiden grävdes upp när man ordnade en kalkugn. Man fann en dödskalle som en man satte upp som mål och genomborrade med en kula. Han blev sinnessvag på kuppen.» Tidpunkten för ristningens tillkomst är inte känd.